

مقدمه:

پدافند در مفهوم کلی، دفع، خنثی کردن و یا کاهش تاثیرات اقدامات آفندی دشمن و ممانعت از دستیابی به اهداف خودی است. پدافند به دو بخش تقسیم می‌شود

۱ - پدافند عامل ۲ - پدافند غیرعامل

پدافند عامل: پدافند عامل عبارت از رویارویی و مقابله مستقیم با دشمن و به کارگیری جنگ افزارهای مناسب و موجود به منظور دفع حمله و خنثی کردن اقدامات آفندی وی می‌باشد.

پدافند غیرعامل: پدافند غیرعامل به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌گردد که مستلزم به کارگیری جنگ افزار نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تاسیسات حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش داد.

۱ - موضوعیت پدافند غیرعامل

بخشی از خسارات و صدمات وارده از حملات هوایی-موشکی، مربوط به اصابت بمب یا هر نوع پرتابه دیگری و ایجاد انفجار توسط آنها می‌باشد. که در لحظه وقوع حادث می‌گردد و اغلب موارد، خسارات و صدمات مربوط به پیامدهای این حملات از خسارات ناشی از انفجار اولیه به مراتب بیشتر می‌باشد و با رعایت اصول پدافند غیرعامل و اجرای طرح‌های مربوطه می‌توان

ضمن کاهش خسارات اولیه از بروز خسارات و صدمات بعدی جلوگیری نموده و یا تاثیر آنها را تا حد بسیار زیادی کاهش داد. اصول اولیه پدافند غیرعامل، ساده و تقریباً ثابت بوده ولی کاربرد این اصول در موارد مختلف تفاوت داشته و در مواردی پیچیده و مشکل می‌شوند.

۲- اصول، روشها و موضوعات اساسی در مبحث پدافند غیرعامل

۱-۲ اختفا Concealment

اختفا یا پنهان کاری به کلیه اقداماتی گفته می‌شود که مانع از قرار گرفتن تاسیسات و تجهیزات در دید مستقیم دشمن گردیده و یا تشخیص تاسیسات و تجهیزات و همچنین آگاهی از انجام فعالیت‌های خاص را برای او غیر ممکن و یا مشکل می‌سازد.

روش‌های اختفا:

الف - استفاده مناسب از عوارض زمین و احداث تاسیسات در محلی که توسط دشمن به سهولت قابل تشخیص و رویت نباشد.

ب - عادی و غیر مهم جلوه دادن تاسیسات با جدول‌بندی، درختکاری و...

ج - جداسازی منطقی تاسیسات صنعتی که به علت نوع فعالیت نمی‌توان آنها را به طور کلی دگرگون نمود. به نحوی که تاثیر زیاد بر نوع فعالیت‌ها نگذارد.

د - حذف نقاط حیاتی و حساس و مهم از روی نقشه‌هایی که به دلیل خاص باید در رسانه‌های گروهی منعکس گردد.

ه - نشان ندادن نمای خارجی تاسیسات حیاتی و حساس در تلویزیون به خصوص در ارتباط با محیط اطراف و جاده‌ها

و - عدم درج آگهی در جراید به گونه‌ای که وقوع فعالیتی مهم در محدوده زمانی و در موقعیت جغرافیایی مورد استفاده قرار گیرد.

ز - ایجاد تاسیسات در اعماق زمین و یا در دل کوه‌ها که به این ترتیب علاوه بر پنهان کردن آنها بحث استحکام کافی در مقابله با راکت، بمب و موشک را می‌توان مطرح کرد.

ح - جابه‌جایی: از آن جایی که تاسیسات صنعتی به صورت ثابت در نقطه‌ای مستقر می‌شود و انتظار و تغییرات و تحولات دفعی از آنها نمی‌رود. چنانچه جمع‌آوری و نصب مجدد گونه‌هایی از صنایع تا حد لازم سهولت داشته باشد می‌توان کالدهای مورد نیاز را از نوع سبک و انعطاف‌پذیر مانند چادر و یا سازه‌های سبک با قابلیت موتناژ و دموتناژ آن انتخاب نمود و در مراحل زمانی مختلف محل آن را جابه‌جا نمود.

مفهوم کلی استتار هم رنگ و هم شکل کردن تاسیسات و تجهیزات با محیط اطراف می‌باشد. استتار از موثرترین و متداول‌ترین روش‌های دفاعی غیرعامل در ارتش کلاسیک دنیا است. در بحث استتار دو نوع دید از طرف دشمن مدنظر است ۱- دید هوایی ۲- دید زمینی

عوامل مربوط به اجرای استتار عبارتند از: رنگ، سایه، بافت، زمین، جنس و مصالح و حرارت و

انواع استتار

۱- استتار نوری ۲- استتار حرارتی ۳- استتار راداری ۴- استتار رادیویی (مثل ایجاد پارازیت یا ارسال فرامین کاذب) ۵- استتار بصری ۶- استتار صوتی ۷- ضد الکترونیکی

۲-۳ استحکامات:

در بحث پدافند غیرعامل استحکامات به سازه‌های موقتی اطلاق می‌شود که با توجه به شرایط و امکانات و میزان اهمیت و آسیب‌پذیری نقاط حیاتی و حساس در محل‌های مناسب و اطراف تاسیسات ایجاد می‌گردند تا مانع اصابت مستقیم موشک بمب یا ترکش این مهمات به تاسیسات و یا تجهیزات گردیده و اثرات ترکش و انفجار را به طور نسبی خنثی نمایند. استحکامات به شکل زیر طبقه‌بندی می‌شوند:

۱- خاکریز

چنانچه تجهیزات در فضای باز چیده شده و یا درون ساختمانی و با مقاومت مصالح معمولی قرار گرفته باشند با ایجاد خاکریز با ارتفاع و قطر مناسب می‌توان در مواردی مانع اصابت مستقیم بمب و موشک به تاسیسات و تجهیزات گردیده و در اکثر موارد مسیر ترکش و موج انفجار به طرف تاسیسات را سد کرد.

۳- کیسه شن

در صورتی که فضای لازم برای ایجاد خاکریز با شیب مناسب وجود نداشته باشد. با چیدن گونی‌های پر از شن و ماسه در چندین ردیف و روی هم می‌توان به نتایج مورد نظر برای حفظ تاسیسات دست یافت.

علاوه بر محصور کردن تاسیسات و تجهیزات می‌توان از کیسه شن به عنوان پوشش محافظتی نیز استفاده کرد (مثل: لوله‌های زمینی انتقال نفت....)

۳- دال بتنی، شبکه شن و یا استوانه بتنی

استفاده از این وسائل زمانی توصیه می‌شود که تداوم تهدید محتمل باشد.

۴- دیوار کشی

ایجاد دیوار احتیاج به بررسی کارشناسی داشته و قطر و ارتفاع آن با توجه به مقاومت مصالح به کار رفته باید محاسبه شود. دیوار کشی شامل آجر چینی، سنگ چینی، ایجاد بلوک‌هایی با سیمان مسلح و یا استفاده از بلوک‌های پیش ساخته می‌باشد. دیوار کشی بهتر است در قطعات مجزا و کنار هم صورت گیرد.

۴-۲ پوشش

ایجاد پوشش یک اقدام موقتی است که با بالا رفتن شدت تهدید و احتمال حمله هوایی موشکی انجام شده و تا زمانی که احتمال حمله وجود دارد ادامه می‌یابد. با این عمل تاسیسات و تجهیزات یا مرکز فعالیت از دید خلبان یا حسگر نصب شده در سر بمب و موشک پنهان گردیده و هدف گیری و هدایت موشک و بمب‌های هدایت شونده از جمله بمب‌های لیزری میسر نشده و یا دقت آنها کاهش می‌یابد. پوشش می‌تواند توسط دود، بخار آب (غلیظ) و یا با هوا کردن بادکنک و بالن ایجاد شود.

انواع پوشش:

پوشش امنیتی: اقداماتی است که عمدتاً در مورد تاسیسات ثابت به کار گرفته می‌شود و فعالیت‌های مجازی یا غیرواقعی را برای دشمن تداعی می‌کند.

پوشش فیزیکی: اصطلاحاً اقداماتی است که موقتاً به صورت فیزیکی مانع از تشخیص هدف می‌گردد. که از جمله این اقدامات می‌توان به ایجاد پرده دود یا بخار غلیظ اشاره کرد.

۵-۲ ایجاد سازه‌های امن و مقاوم‌سازی

طراحی و احداث تاسیسات حیاتی و حساس به گونه‌ای که به طور کلی در مقابل اصابت مستقیم بمب و موشک مقاوم باشند در خیلی از موارد اصولاً عملی نبوده و به صرفه و صلاح نیز نمی‌باشد. زیرا هزینه ایجاد و تاسیسات با چنین مشخصاتی ممکن است به مراتب پیش از کل تجهیزات مربوطه باشد.

در اکثر موارد اصلاح بر این است که اجزا مستقل تاسیسات و تجهیزات که اصابت احتمالی بمب موشک موجب از کار افتادن تجهیزات و توقف فعالیت بخشی از مجموعه گردیده اما خسارت جانبی زیادی به بار نمی‌آورد تنها در مقابل موج انفجار و ترکش بمب موشک محافظت شوند ولی بخشهایی از مجموعه که صدمه دیدن آنها موجب از کار افتادن کل سیستم و وقفه کامل یا نسبی در انجام فعالیت می‌گردد با مقاومت کافی اصابت بمب ساخته شوند.

چنانچه تاسیسات حیاتی و حساس که احتمالاً در فهرست هدف‌های دشمن قرار دارند فاقد مقاومت کافی در مقابل اصابت مستقیم بمب، موشک بوده و یا موج انفجار ناشی از اصابت، بمب موشک در نزدیکی تاسیسات را نتواند تحمل نمایند. می‌توان با اجرای طرح‌های خاص مهندسی، مقاومت بنای آنها را افزایش داده و احتمالاً به حد مطلوب رسانید.

۶-۲ پراکندگی

پراکندگی عناصر کالبدی یکی از مباحث مهم پدافند غیرعامل محسوب می‌گردد که در کاهش خسارت ناشی از ایراد ضربه تخریبی دشمن بسیار موثر است و به عکس در صورتی که دشمن در مراحل تهاجمی خود پیش از شناسایی حضور و با بازشناسی به مرحله نشانه‌روی و اصابت دست یابد تمرکز عناصر کالبدی و حساس مجموعه مورد تهاجم موجب می‌گردد عملیات تهاجمی با حجم کمتر و متمرکز، بیشترین تخریب را به جا بگذارد. ایجاد مجتمع‌های عظیم صنعتی، تاسیسات بندری وسیع، نیروگاه بزرگ و غیره در کشور که ممکن است مورد حمله هوایی دشمن قرار گیرد به صلاح نیست. در مورد مراکز موجود لازم است مطالعات صورت گرفته و در صورت امکان طرح‌هایی جهت انتقال تدریجی آنها به نقاط مختلف کشور تهیه شود تا با رعایت اصول پراکندگی در محل‌های جدید مستقر گردند.

۷-۲ تفرقة Separation

منظور از تفرقة، جداسازی بخشی یا بخشهایی از تجهیزات، قطعات یدکی مواد و سایر وسائل و انتقال آنها به محلی غیر از محل استقرار دائمی و نجات آنها از تاثیر یک حمله هوایی موشکی احتمالی است. این امر نباید باعث توقف کامل فعالیت‌ها گردد.

۸-۲ فریب و اختلال:

به مجموعه اقداماتی که بتواند بازشناسی و توجه دشمن را از هدفهای مورد نظر منحرف کرده و موجب گمراهی وی در تشخیص و هدفگیری شود، فریب و اختلال اطلاق می‌شود.

۲-۹ دسترسی‌ها:

دسترسی‌ها به معنی راه‌ها و فضاهای عبوری و ارتباطی است و در انواع و مقیاس‌های مختلف قابل طرح است. خطوط ارتباطی یک موضع به محیط بیرونی باید تابع ضوابطی باشد که خصوصیات تهدیدات منجر به اختلال در تردد و یا حذف تردد شود.

۱۰-۲ موانع

کلیه عواملی که نفوذ حضور دشمن را در محدوده مورد نظر مشکل نماید موانع نام دارد. انواع موانع عبارتند از:

الف- فاصله: یک اصل کلی آن است که هر چند فاصله سوژه از مبدا تهدید و تهاجم بیشتر باشد از ایمنی بیشتری برخوردار است، زیرا طی کردن فاصله با به کارگیری هر نوع شی تهاجمی اعم از موشکی، هوایی و زمینی، مستلزم برنامه‌ریزی دقیق‌تر و به کارگیری سلاح و تکنولوژی کارآمدتر و هزینه گزاف‌تر و در عین حال خطرپذیری بیشتر است.

ب- توپوگرافی: به معنی پستی و بلندی‌های زمین می‌باشد در صورت وجود ناهمواری در مسیر نقاط مورد نظر علاوه بر خود این ناهمواری‌ها باعث دشواری حرکت مهاجم به خصوص نیروی زمینی می‌شوند در عین حال امکاناتی را جهت به کارگیری تدافعی فراهم می‌نماید.

ج- زیستگاه‌ها: در هر منطقه که توده‌ای از کالبد معماری و تجمع نیروی انسانی وجود داشته باشد دلیل استحکامات متنوع و پیچیدگی کالبدی و سایر امکانات و از طرفی عدم شناخت دقیق دشمن از میزان و مکانیزم مقاومت‌های احتمالی همواره نوعی احتیاط و تردید وجود داشت و این امر خود به مثابه وجود قابلیت‌های پیشگیرانه می‌باشد.

د- آبهای سطحی: شامل نهرها، رودها، کانال‌ها، دریاچه‌ها و حوضچه‌های طبیعی، مصنوعی، تالاب‌ها و برکه‌های سطوح زیر کشت غرقابی مانند برنج و نیشکر می‌باشد که استعداد مانع بوده را در مقابل هجمه‌های تصرف زمینی دارند.

ه- رمل‌ها

۱-۲ - سیستم‌های ردیابی و اعلام خطر

بخشی از اقدامات پدافند غیرعامل و هوایی نظیر ایجاد پرده پوششی اقدامات درون سازمانی به منظور آماده نمودن محیط جهت ترک فعالیت استفاده از جان پناه و پناهگاه‌ها و غیره اندکی قبل از وقوع حملات هوایی موشکی صورت می‌گیرد. و بنابراین کلیه افراد باید در زمان به نحوی از وقوع این حملات مطلع گردند. مهمترین اقدام برقراری سیستم اعلام خطر در نقاط حیاتی و حساس با تشکیل یک مرکز اعلام خطر و گماردن یک نفر مسئول در هر زمان و استفاده از بلندگو، آژیر و خطر و غیره می‌باشد.

۱-۳ - آموزش و فرهنگ سازی:

مسئولین تصمیم‌گیرندگان و کلیه افرادی که به نحوی در سیاستگذاری تهیه اجرای طرح‌های پدافندی غیرعامل سهمی می‌باشند، لازم است متناسب با نیاز از آموزش‌های لازم برخوردار

گردند. ارائه آموزش با تشکیل دوره‌های آموزشی مختلف، در مراکز آموزش نظامی و غیرنظامی میسر می‌باشد.

۲-۱۲- پناهگاه‌ها و جان پناه:

پناهگاه‌های به مکانی اطلاق می‌گردد که در مقابل اثرات حملات هوایی-موشکی نسبت به ساختمان‌های معمولی و یا فضای باز از امنیت بیشتری برخوردار باشد. پناهگاه‌ها بهتر است در نزدیکی محل‌های تجمع افراد باشد و بهتر است در فاصله مناسب از تاسیسات و با استحکام مورد نظر جهت مقاومت در مقابل اصابت مستقیم بمب موشک و یا موج انفجار اتخاذ گردد. پناهگاه‌ها باید مجهز به هواکش، سیستم تهویه طبیعی و یا مصنوعی، سیستم روشنایی و برق اضطراری، وسائل کمک‌های اولیه، آب و غذا، وسائل کنار زدن آوار و راه‌های ورود و خروجی متعدد به خارج از محوطه پناهگاه باشند.

جان پناه:

چنانچه ساختمان محل فعالیت دارای مقاومت کافی در مقابل موج انفجار و ترکش نبوده و تجهیزات و وسائل به کار رفته در تاسیسات خود خطر آفرین باشند و در مواردی که تاسیسات خود هدف حمله هستند با شنیدن صدای آژیر باید به محل امن‌تر رفت. جان پناه می‌توان یک سنگر بتنی سرپوشیده، سنگر معمولی با دیواره آجری یا حتی خاکی باشد که افراد بتوانند با رفتن درون آن و نشستن روی پاهای خود یا روی سنگر در معرض اصابت ترکش قرار نگیرند.

۲-۱۳- پدافند در مقابل حملات ویژه (شیمیایی، میکروبی، هسته‌ای)

استفاده از سلاح‌های شیمیایی در محیط جنگ رایج است و کمتر در محیط‌های تاسیساتی کاربرد دارد.

اعلام خطر حمله شیمیایی یا حملات هوایی معمولاً متفاوت بوده و این اعلام خطر ممکن است قبل یا هم زمان با حمله صورت پذیرد. استفاده از ماسک در این شرایط بسیار مهم است. در مورد حملات هسته‌ای: چنانچه افراد بدانند در صورت اطلاع از انفجار قریب الوقوع هسته‌ای با رفتن داخل یک سنگر، کشیدن یک پتوی مرطوب روی سر خود می‌توانند تا حد زیادی از آثار ناشی از ریزش اتمی مصون بمانند. قطعاً در مقابل یک حمله هسته‌ای به طور کامل تسلیم نخواهند شد، آموزش در این زمینه نقش موثری را ایفا می‌کند.

۲-۱۴- آمایش دفاعی

که شامل سازماندهی و چینش مناسب فضاها و تاسیسات برای نیل به اهداف استراتژیک و دفاعی صورت می‌گیرد و به مطالعات گسترده‌ای نیاز دارد.

۲-۱۵- سلاح شناسی:

یکی از مطالعات مهم در امور دفاعی و پدافندی، مطالعه بر روی توانایی‌های سلاح‌های متفاوت، میزان آسیب‌رسانی هر یک دسته‌بندی و روش‌های مقابله با آنها می‌باشد.

۲-۱۶- مکان یابی localisation

انتخاب مطلوب و بهینه یک محل با امکان تحقق آن فعالیت و داشتن شرایط مناسب برای توسعه آینده به گونه‌ای که علاوه بر عوامل عمومی اصول پدافند غیرعامل رعایت شود.

۲-۱۷- دفاع غیرنظامی Civil Defence

۱- مجموعه تمهیدات دفاع عامل و غیرعامل برای افراد و تاسیسات غیرنظامی (اصغر جدی - ۱۳۸۳)

۲- مجموعه فعالیت‌های که می‌توان با انجام آن از بروز و استمرار سوانحی که جان و مال مردم را تهدید می‌کند جلوگیری نمود و یا در صورت بروز، آثار ناشی از آن را کاهش داد (موحدی نیا)

۳- کاهش خسارات مالی و صدمات جانی وارده بر غیرنظامیان در اثر حوادث طبیعی یا حوادث غیرطبیعی (مهندسی شمسایی)

مفهوم دفاع غیرنظامی:

در منابع لاتین عبارت «دفاع غیرنظامی» یا «دفاع شهری» برابر با عبارت civil Defence است. دفاع غیرنظامی «حفاظت از غیر نظامیان در شرایط جنگی» است و از این رو مشتمل بر بخشی از دفاع ملی است که در پی تمهیدات لازم به منظور کسب آمادگی کافی در برابر هرگونه حمله احتمالی یا باج خواهی از یک کشور می‌گردد. طبق این تعریف، دفاع غیر نظامی باید «ایمنی جمعیت غیرنظامی کشور و ادامه حیات آنان (در زمان جنگ) را تضمین نماید». از این رو دفاع غیرنظامی به صورت سیستماتیک اهداف زیر را دنبال می‌نماید:

۱ - به حداقل رسانیدن آثار حاصل از حملات نظامی بر جمعیت غیرنظامی

۲ - مقابله فوری با شرایط اضطراری حاصل از چنین حمله‌ای

۳ - بازیابی و برقراری تسهیلات و خدمات آسیب دیده در نتیجه چنین حمله‌ای

۱۸-۲ استحکامات fortification

ایجاد هرگونه حفاظی که در مقابل اصابت مستقیم بمب، راکت، موشک، توپخانه، خمپاره و یا ترکش آنها مقاومت نموده و مانع صدمه رسیدن به نفرات، تجهیزات یا تاسیسات گردیده و اثرات ترکش و موج انفجار را به طور نسبی خنثی نماید.

۱۹-۲ - مراکز حیاتی (vital Centers)

مراکزی که دارای گستره فعالیت ملی می‌باشد و وجود و استمرار فعالیت آنها برای کشور حیاتی است و آسیب یا تصرف آنها بوسیله دشمن باعث اختلال کلی در اداره امور کشور می‌گردد.

مراکز حساس Critical Centers

مراکزی که دارای گستره فعالیت منطقه‌ای می‌باشند و وجود و استمرار فعالیت آنها برای مناطقی از کشور ضروری است و آسیب یا تصرف آنها به وسیله دشمن باعث بروز اختلال در بخشی از کشور می‌گردد.

مراکز مهم Important centers

مراکزی که دارای گستره فعالیت محلی می‌باشند و وجود و استمرار فعالیت آنها برای بخشی از کشور دارای اهمیت است و آسیب یا تصرف آنها به وسیله دشمن باعث بروز اختلال در بخشی از کشور می‌گردد.

۲۰-۲ - تهدیدات:

<<تهدید دشمن (آمریکا) را کاملاً جدی بگیرید>>

(فرمانده معظم کل قوا)

به کارگیری پدافند غیرعامل در جهت مقابله با تهدیدات و تقلیل خسارات ناشی از حملات هوایی، موشکی، زمینی و ... کشور مهاجم، موضوعی بنیادی و اساسی است که وسعت و گستره آن تقریباً تمامی مراکز حیاتی و آسیب پذیر نظامی، اقتصادی و ... کشور را در بر گرفته و حفظ امنیت ملی، استقلال سیاسی و پیروزی در جنگ به نحو چشم‌گیری در راس امور است.

مدیریت پدافند غیرعامل در واقع به دنبال آن است که «ژن» دفاع را در درون ساختار جامعه‌ای که امکان مورد تهاجم شدن آن وجود دارد قرار دهد. از طرفی نیز بدون هیچ نوع شناختی از نحوه تهاجم دشمن و روش‌های ایراد خسارت نمی‌توان به راه حل مناسب برای پیشگیری از آن اندیشید. لذا قدم اول دشمن شناسی (نحوه تهاجم دشمن) است. هر مهاجمی برای رسیدن به هدف تهاجم خود که در وهله اول وارد آوردن خسارت به طرف مقابل است، لاجرم ملزم به طی مراحل است که در آن مراحل، بسته به نوع تهاجم (زمینی، هوایی، دریایی و ...) دارای ماهیتی متفاوت می‌باشد. مهاجم نیز برای انجام تهاجم خودش یک سری مراحل و روش‌هایی را دنبال می‌کند از جمله:

۱- شناسایی

۲- حضور

۳- نشانه‌روی

۴- ایراد خسارت

۵- فرار

آنچه مسلم است وظیفه ما ایجاد خلل در هر یک از مراحل فوق می‌باشد تا بتوان به هدف دفاع که همان به حداقل رساندن میزان خسارت دشمن به نیروهای و تاسیسات و تجهیزات خودی است رسید.

هر گاه تمهیدات دفاع عامل همراه با ملزومات دفاع غیرعامل به حدی از کارآمدی برسد و یا بالاتر باشد خود به خود باعث از بین رفتن طمع دشمن و ناامیدی در تهاجم خواهد شد و یا در صورت حادث شدن تهاجم، دشمن را در دستیابی به اهدافش با مشکل جدی روبرو خواهد نمود. هر کشوری که به مسائل نظامی، دفاعی، تهدیدات و فرصت‌ها نیندیشد محکوم به نابودی است چرا که سایر حکومت‌ها به جای او خواهند اندیشید. این مسئله برای کشورمان به لحاظ قرارگیری در موقعیت استراتژیک جغرافیایی منابع طبیعی از اهمیت بیشتری برخوردار است.

تصرف هر کشوری به طور ناگهانی یا به مرور صورت می‌گیرد، در حال حاضر با توجه به محاصره ایران توسط آمریکا یکی از روشهایی که می‌بایست بیشتر مورد توجه و تامل قرار گیرد، تهاجم نظامی به صورت غافلگیرانه است که جوابگوی اصلی آن «دفاع غیرعامل» می‌باشد. یکی از مشخصه‌های نبرد نوین که در دهه گذشته شاهد نمونه‌هایی از آن بودیم به کارگیری گسترده فناوری‌های نوین در آن می‌باشد. مقابله با فن‌آوری‌های تهدید یا دستیابی به آنها بسیار پرهزینه، زمان‌بر و نیازمند ریسک بسیار بالا است. در زمینه روند پیشرفت تجهیزات و تسلیحات در قرن بیست و یکم به نکات ذیل می‌توان اشاره کرد:

-تکثیر سلاح‌های در جهت سیستم‌های با عوامل غیر انسانی است.

-هواپیماهای بدون سرنشین طیف زیادی از فعالیت‌ها را انجام می‌دهند.

-هلیکوپترها در آینده به صورت چند منظوره خواهد بود .

تاریخچه و بررسی سوابق جهانی

انسان‌های اولیه برای در امان ماندن از تهاجم حیوانات وحشی و دیگر دشمنان خود و همچنین برای کاستن از نگرانی‌های خود به غارها، بالای درختان و دیگر پناهگاه‌های طبیعی پناه بردند. وجود خندق در اطراف شهرها و ایجاد دروازه‌های مستحکم برای پیشگیری از حملات غافلگیرانه دشمن در تمام نقاط جهان امری رایج بود. در قرآن کریم در آیه ۸۰ از سوره مبارکه انبیاء می‌فرماید: و ما به او (حضرت داود علیه السلام) ساخت زره را تعلیم نمودیم تا شما را از آسیب جنگ در امان بدارد پس آیا از شکر گریزانید؟

در جریان هجرت پیامبر اسلام نیز خداوند متعال با استفاده از شگردهای اختفاء و فریب که از اصول پدافند غیر عامل است مانع دسترسی کفار قریش به ایشان گردید. حضرت علی (ع) در نامه ۱۲ نهج البلاغه می‌فرماید: آنگاه که در میدان جنگ در مقابل دشمن قرار گرفتید می‌باید قرارگاه شما در دامنه کوه‌ها و تپه‌ها و یا در کنار رودها باشد تا پوشش حفاظ شما گردد و شما را از دست دشمن نگهبانی کند.

—نمونه‌ای دیگر از دفاع غیرعامل در صدر اسلامی جنگ خندق و تدابیر و اقدامات دفاعی حضرت رسول(ص) با تشکیل شورای نظامیان و تصمیم‌گیری برای احداث خندق دور شهر است ، این پیشنهاد از سوی سلمان فارسی مطرح گردید که مسلمانان در شهر بمانند ولی دور شهر خندق حفر نموده و در پناه آن آماده دفاع باشند.

***دفاع غیرعامل در ایران:**

سرزمین گسترده ایران باستان به علت وضع جغرافیایی که میان دو جلگه آباد بین‌النهرین و پنجاب سند قرار گرفته بود، همچون پلی بوده که طوایف مهاجم به طرف شرق یا غرب، مجبور می‌شده‌اند از آن عبور کنند .

وضعیت جغرافیایی و محیط ناامن، ایرانیان را وادار نمود تا به منظور در امان بودن از حمله متجاوزین، خانه‌های مسکونی خود را به شکل دژ کوچکی بسازند، بنابراین به هر گوشه این سرزمین نگاه کنید، قلعه، برج و بارو، ارگ، کهندژ، دربند، خندق و دروازه از ناامنی محیط زندگی و توجه و تدبیر آگاهانه ایرانیان به ملاحظات دفاعی و امنیتی حمایت دارد. ساخت بناهای گروهی حصاردار در ایران با طرح‌ها و نقشه‌های گوناگون از سه هزار سال پیش

ساخته شده است . قلعه بلوار آباد در شهرستان خوی، حصار ستیل در کاشان، قلعه حسنلو در ارومیه، تورنگ در گرگان، تبه حصار دامغان، نوشیجان تبه بین همدان و ملایر و ...

***دیوار چین (۳۶۴ قبل از میلاد):**

ویل دورانت در کتاب تاریخ و تمدن چین آورده است که « شی هوانگ تی » مردی که به چین وحدت بخشید، یکی از نخستین کارهایش متصل کردن و کامل ساختن دیوارهای دفاعی مجزایی بود که از دیدگاه برای حفظ چین از اقوام بربری شمال ساخته شده بود. دیوار چین که هزار و پانصد مایل (۲۴/۵ کیلومتر) طول دارد و در نقاط مختلف آن دروازه‌های بزرگی به سبک آشوری تعبیه شده، عظیم‌ترین ساختمانی است که بشر تاکنون برپا داشته است. ولتر در عظمت آن می‌گوید: اهرام مصر در برابر آن چیزی جز توده‌های سست و بی‌اعتبار نیست .

تفکر ساخت و احداث دیوارها و خطوط و دژهای دفاعی از قدیم‌الایام به عنوان یک اقدام دفاعی با هدف سد کردن و ایجاد مانع در مسیر تهاجم دشمن و ممانعت از مواجه شدن با حمله‌های غافلگیرانه دشمن مورد توجه دولت و ملت‌های مختلف بوده است که تاکنون نیز ادامه داشته است

در جنگ جهانی دوم که با استفاده از هواپیما و بمباران شهرها و مراکز صنعتی و سرمایه‌گذاری و پس از آن استفاده از موشک توسط آلمان نازی شروع شد خسارات ناشی از جنگ به خصوص آسیب‌های که به مردم و بخش‌های غیر نظامی وارد شد نسبت به جنگ جهانی اول سیر صعودی داشت و این موضوع باعث شد تا کشورها به پدافند غیر عامل اهمیت مضاعفی بدهند.

***کشور آلمان:**

توسعه پدافند غیر عامل را در دستور کار خود قرار داد و علاوه بر سازمان‌های دولتی، شرکت‌های خصوصی نیز به صورت داوطلبانه و افتخاری در این زمینه با دولت همکاری نمایند. بسیاری از تأسیسات و ساختمان‌های این کشور به صورت دو منظوره احداث می‌شود و علاوه بر کاربردهای متفاوت در شرایط عادی، در شرایط بحران به پناهگاه تبدیل می‌شود که از جمله این مراکز به خطوط راه آهن زمینی، ایستگاه‌های مترو و پارکینگ‌های بزرگ ساختمان‌ها اشاره کرد . این پناهگاه‌ها برای استفاده عموم آماده می‌گردد .

مردم و شرکت‌های ملی و خصوصی در صورت رعایت استانداردهای دفاع غیر عامل از دولت‌ها کمک‌های مالی دریافت می‌نمایند و ساخت پناهگاه در مدارس، دانشگاه‌ها و مراکز مشابه الزامی است.

***در شوروی سابق:**

سازمان دفاع غیر عامل در اواسط سال ۱۹۶۰ میلادی تاسیس گردید و به سرعت توسعه یافت و از سال ۱۹۶۶ با تحولی بزرگ تجدید سازمان گردید و ساخت پناهگاه‌های ضد هسته‌ای و دو منظوره کردن بسیاری از تاسیسات مانند ایستگاه‌ها و معابر مترو و پارکینگ‌های زیر زمینی از همان زمان در دستور کار ساخت استحکامات ایمن و زره‌های مقاوم در مقابل انواع بمب و موشک توسعه یافت.

***در آمریکا:**

پس از گذشت بحران‌های برلین و کوبا در سال ۱۹۶۳ موضوع ساخت پناهگاه‌های خانگی و دسته جمعی مطرح شد و توسعه پدافند غیر عامل آمریکا به گونه‌ای بود که دفاع غیر عامل آمریکا به نام یوجین پی ویگر برنده صلح نوبل شد.

***در کشور کانادا:**

موضوع پدافند غیر عامل مورد توجه خاصی مبذول گردیده است و دولت مرکزی وظیفه دارد در این مورد به تدوین اصول و سازماندهی تنظیم همکاری دولت و نیروهای مسلح، آموزش مسئولان و مردم، استفاده از همیاری در تدوین برنامه‌های آموزشی محلی، گسترش برنامه‌های تحقیقاتی و نمونه سازی از طرح‌ها اقدام نماید.

از سال ۱۹۵۴ و پس از انتشار نتایج آزمایش‌های مگانتی هسته‌ای آمریکا، کشور کانادا عکس العمل به موقع خود را با ایجاد سازمان‌های دفاع غیر عامل نشان داد از سال ۱۹۵۹ به منظور تأمین بیشترین هماهنگی در امور دفاع غیر نظامی، سازمان‌های دفاع غیر عامل و اقدامات اضطراری را ادغام نمود که از مهمترین وظایف این سازمان جدید، تنظیم و نظم و امنیت به منظور حفظ حاکمیت و تداوم خدمات دولتی است.

***دولت سوئیس :**

با وجود سیاست بی‌طرف در طول دو جنگ جهانی سازمان دفاع غیر عامل سوئیس به ساخت پناه گاه‌های مقاوم در مقابل انفجارات اتمی به طور گسترده‌ای توجه کرد و برای اقامت مردم تمامی امکانات از قبیل آب، غذا، دارو و سایر مایحتاج را به صورتی که قبل از فاسد شدن تعویض می گردند پیش بینی کرد .

***یوگسلاوی:**

در این کشور نیز به این موضوع توجه جدی معطوف گردید و در برنامه ریزی‌ها علاوه بر احداث پناهگاه‌ها، مستحکم ساختن ابنیه، ایجاد مرکز به صورت دو منظوره و آموزش و تمرین مردم، به اصولی مانند پراکندگی ، کوچک سازی فریب توجه شد به نحوی که در طول جنگ ۱۹۹۹ نیروهای مسلح کشور عضو ناتو با وجود بمباران گسترده نتوانستند خسارات‌های عمده به تأسیسات این کشور وارد نمایند.

***کشور پاکستان:**

در کشور همسایه نیز به این موضوع علاقه مندی خاصی نشان داده است و ضمن ایجاد سازمانی برای این امر به موضوع آرامش مردم توجه نموده است طوری که جزوات آموزشی با متون ساده و روان در مورد مقابله با انفجارات هسته ای و دیگر تهدیدها بین مردم و مراکز آموزشی انتشار یافته است.

***کشور کره شمالی:**

در کشور کره شمالی هم که با تهدیدات آمریکا روبرو است پدافند غیر عامل به صورت گسترده ای مورد استفاده قرار می گیرند ، معابر مترو و ایستگاه های زیر زمینی شهر پیونگ یانگ در عمق ۹۰ تا ۱۰۵ متری زمین احداث شده است، بسیاری از کارخانه صنایع نظامی در تونل های بزرگ استقرار یافته و هواپیمای نظامی پس از فرورد می تواند در تونل های حفر شده مخفی شوند.

***تاریخچه پدافند غیر عامل در کشور**

قبل از انقلاب سازمانی با عنوان سازمان دفاع غیرنظامی وجود داشت که سه دسته ماموریت را برعهده این سازمان بود؛ ماموریت اول این سازمان، هدایت، کنترل و پشتیبانی از مردم حین حوادث و بلایای طبیعی است. ماموریت دوم کمک امداد و نجات در حوادث و دسته سوم کاهش آسیب پذیری های کشور در برابر تهدیدات خارجی بوده است. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، این سازمان منحل شد و ماموریت های آن به بسیج واگذار گردید .بعد از انقلاب این سه دسته ماموریت بین گروه ها و سازمان های مختلف دست به دست شد. در مقطعی به سازمان مدیریت و برنامه ریزی واگذار شد و بعد از دو سال نتوانست کاری انجام دهد، به همین دلیل موضوع به شورای عالی امنیت ملی محول شد.

در مرحله بعد با فرمان مقام معظم رهبری این وظیفه به ارتش واگذار شد. سپس کار به قرارگاه پدافند هوایی کشور و سازمانی که وظیفه پوشش هوایی کشور را دارد، واگذار شد. در نتیجه بر اساس فرمان رهبری کمیته دائمی پدافند غیرعامل کشور تشکیل شد. سازمان پدافند غیرعامل کشور، عمده هدف کلانی که دنبال می کند، کاهش آسیب پذیری زیر ساخت های کشور در برابر تهدیدات خارجی و افزایش پایداری ملی و در واقع تولید بازدارندگی برای کشور است.

***جنگ های نسل چهارم:**

با شروع انقلاب علوم و فناوری ها خصوصاً در زمینه اطلاعات، ارتباطات، الکترونیک و رایانه در

سال‌های اخیر، جنگ‌های نسل چهارم طراحی و در چند جنگ اخیر نسل چهارم تجربه شده و سیر تکاملی خود را طی می‌نماید.

***مشخصه جنگ‌های نسل چهارم:**

۱. تاکید بر جنگ نرم (شامل جنگ‌های اطلاعاتی، جنگ روانی و تبلیغاتی، جنگ سایبری)
 ۲. بکارگیری موضعی و مقطعی جنگ سخت برای تقویت و پشتیبانی جنگ نرم.
 ۳. تاکید بر اجنگ الکترونیک پیشرفته
 ۴. تکیه بر سلاح و تجهیزات هوشمند و پیشرفته و دقیق
 ۵. توسعه توانمندی‌ها و کسب برتری کامل در هوا
 ۶. گسترش عرصه جنگ به فضا
 ۷. پرهیز از درگیری قطعی در جنگ سخت، قبل از اطمینان از پیروزی در جنگ نرم
 ۸. شروع همزمان به نبرد در خط عمیق نزدیک و عمیق دور (گسترش عرصه نبرد به تمام سطوح جغرافیای کشور هدف)
 ۹. تاکید بر اندام زیر ساخت‌های ملی و مراکز حیاتی، حساس و مهم در کشور در اولویت نخست اهداف تهاجم
 ۱۰. در تلاش موکد و مستمر بر قطع ارتباط رهبری و مدیریت دفاعی و عمومی کشور با مردم و نیز با نیروهای دفاعی
 ۱۱. کوتاه شدن مدت زمان جنگ (طراحی جنگ برق آسا)
 ۱۲. خطر پذیری پایین.
- سازمان پدافند غیر عامل کشور با هدف کاهش آسیب‌پذیری‌های زیرساخت‌های حیاتی کشور از سال ۸۲ فعالیت خود را آغاز کرده است.....